

УДК 343.8

Іван БОГАТИРЬОВ

Навчально-науковий інститут
права, правоохоронної діяльності та психології,
професор кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
vanbogatyrov@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4001-7256

ПРОКУРАТУРА ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДОВКІЛЛЯ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

<http://doi.org/10.23939/law2025.46.049>

© Богатирьов І., 2025

У статті здійснено комплексне дослідження запобігання органами прокуратури кримінальних правопорушень у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів. Визначено та з'ясовано сутність соціально-правового статусу прокуратури України в державному механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів, досліджено становлення прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам.

Доведено, що прокуратура є невід'ємною частиною системи правоохоронних органів та має досить широкий спектр функцій, який передбачає здійснення діяльності щодо захисту прав та інтересів держави і громадян шляхом представлення публічного обвинувачення в суді, а також контролю за дотриманням законодавства та виконання судових рішень на різних етапах кримінального провадження або під час виконання покарання у відповідних установах. Все вищенаведене потребує додаткової взаємодії з уповноваженими органами з питань пробації, установами виконання покарань Міністерства юстиції України.

Виокремлено основні форми роботи прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів, а саме: проведення координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів щодо протидії та запобігання кримінальним правопорушенням; проведення спеціальних нарад керівників правоохоронних та інших державних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів; створення міжвідомчих робочих груп; обмін аналітичною інформацією; проведення спільних аналітичних досліджень; контроль за виконанням спільних узгоджених заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів.

Зазначено, що запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів охоплює всі кримінологічні заходи (загальносоціальні, спеціально-кримінологічні, регіональні та індивідуально-профілактичні), спрямовані правоохоронними органами на діяльність щодо виявлення, розслідування та

притягнення осіб, котрі вчиняють екологічні кримінальні правопорушення. Сформульовано визначення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів.

Ключові слова: прокуратура, запобігання, кримінальне правопорушення, бюджетні кошти, довкілля, правоохоронні органи, законодавство, взаємодія, координація, законодавчий процес.

Постановка проблеми та її актуальність. Оскільки кримінальні правопорушення, вчинені у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів, є цілісною сукупністю (системою) злочинності, яка своєю чергою може розглядатися за сукупністю злочинів (кримінальних проступків) певного виду. Водночас відокремлювані складові елементи системи перебувають у певному співвідношенні не лише між собою, а й з цілісною сукупністю вчинення правопорушником інших кримінальних правопорушень у цій сфері.

Звичайно, російсько-українська війна ускладнила роботу правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів. За таких умов спостерігаються небезпечні тенденції посилення проявів вчинення правопорушеннями кримінальних правопорушень у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів, що є загальнодержавною проблемою й свідчить про брак їх ефективного кримінологічного моніторингу та прогнозування.

Варто зазначити, що нераціональне використання або злочинне використання природних ресурсів в Україні зумовлено комплексом об'єктивних і суб'єктивних обставин, які, на жаль, наближають населення країни до екологічного колапсу. Тому запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля засвідчує, що її сучасний стан має певні негативні тенденції до їх зростання в сучасних умовах правового режиму воєнного стану.

Саме зростання кількості кримінальних правопорушень (злочинів, кримінальних проступків) у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів зумовлює потребу проведення наукових і практичних пошуків запобігання цим суспільно небезпечним явищам не тільки в межах окремого регіону, а загалом у державі.

Вищезазначене визначило **мету цієї наукової статті**, а також її основне завдання – сформулювати науково обґрунтовані засади, спрямовані на вдосконалення діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля органами прокуратури України присвятили увагу такі вчені, як А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, П. О. Біленчук, О. М. Джужа, Г. В. Дідківська, В. П. Ємельянов, П. С. Єпринцев, Т. В. Корнякова, В. К. Матвійчук, О. В. Мельник, І. І. Митрофанов, В. О. Максименцев, М. Г. Навроцький, Г. С. Поліщук, П. Л. Фріс, В. Б. Харченко, О. М. Храмцов, П. В. Хряпінський, В. В. Черней, В. В. Шаблистий, О. С. Шеремет та ін.

Визнаючи істотний внесок українських учених у розв'язання заявленої проблематики, все ж зауважимо, що й досі у монографічному форматі не була порушена окрема проблема “Прокуратура як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів”, що немає наукового уявлення про її сучасний стан і структуру, механізм індивідуальної злочинної поведінки, детермінанти, не розроблено відповідної системи кримінально-превентивних специфікованих кримінологічних заходів.

Виклад основного матеріалу. Важливо зазначити, що суспільство через своїх представників у Верховній Раді України має стимулювати законодавчий процес у напрямку нововведень щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних

коштів, визначення оптимальних запобіжних засобів застосування до правопорушників запобіжних засобів на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, регіональному та індивідуально-профілактичному рівнях.

Оскільки проблема запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів не була окремим науковим пошуком, то її дослідження потребує певної активізації наукових розробок у зазначеній сфері суспільних відносин, що й стало вирішальним у визначенні предмета цього дослідження. Особливу актуальність проблема запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів набуває у зв'язку з тим, що одним із ключових суб'єктів реалізації завдань цього виду запобіжної діяльності виступають органи прокуратури.

Водночас, як зауважує український учений П. С. Єпринцев, значення запобіжної діяльності прокуратури недооцінюється і в науковому плані, і серед практичних працівників. Немає ясності в основоположних, концептуальних питаннях, що стосується цілей і завдань, місця та ролі прокуратури в системі суб'єктів запобігання злочинності, потребують розроблення прикладні аспекти проблеми [1, с. 294–295].

Ю. В. Новосад вважає, що участь цього державного органу у запобіганні злочинам, з одного боку, є чітко внормованою (ст. 25 Закону України “Про прокуратуру” та відомчі нормативно-правові акти Генеральної прокуратури України), а з другого – потребує переосмислення та впровадження в нових спеціально-економічних, політичних і правових реаліях України [2].

На це, до речі, звертає увагу й український учений С. С. Мірошніченко, який зауважує, що кінцева загальнонаглядова функція, як свідчить практика, спрямована саме на запобігання кримінальним протиправним проявам [3, с. 158].

Інший український дослідник Д. О. Супруненко зазначає, що органи прокуратури посідають особливе місце в системі суб'єктів протидії злочинності, оскільки це “вузлова ланка у правоохоронній системі України, яка забезпечує безпосереднє виконання завдань боротьби зі злочинністю” [4, с. 162].

Погоджуємося з позицією українських учених С. Р. Тагієва, С. В. Івашко про те, що одним із ключових суб'єктів упровадження кримінологічно значущих завдань є прокуратура. Тому проведений ними системний аналіз Закону України “Про прокуратуру” показав, що “запобіжна функція прокуратури не є окремо виділеною, хоча вона практично охоплює всі аспекти її наглядової діяльності, і це не може бути знецінено. Таке твердження викликає потребу глибшого вивчення функцій прокуратури” [5, с. 115].

Варто зазначити, що у 2023 році в Офісі Генерального прокурора України було затверджено Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту), серед основних завдань якої є:

- запобігання вчинення особами, які надають публічні послуги, службовими особами юридичних осіб приватного права, працівниками правоохоронних органів, а також органів, які здійснюють державний контроль, нагляд та управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, пов'язані з виконанням вимог законодавства про екологічну та радіаційну безпеку;
- надання правової оцінки впливу на довкілля;
- охорона земель; раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів; охорону атмосферного повітря;
- охорона, захист, використання та відтворення лісів, використання і відтворення рослинного та тваринного світу;

- виявлення протиправного заволодіння, відчуження, приватизації чи розпорядження майном, коштами, призначеними для використання і охорони природних ресурсів, захисту та відновлення навколишнього природного середовища;
- порушення кримінального провадження за фактами ухилення від сплати екологічного податку; рентної плати за спеціальне використання води, лісових ресурсів, користування надрами, а також легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, інші кримінальні правопорушення, що посягають на охоронювані законом інтереси у сфері довкілля тощо [6].

Звичайно, злочинність у сфері довкілля зумовлена як адаптацією правозастосовної, правоохоронної діяльності до положень КК України від 05.04.2001 р., посиленням реєстраційної дисципліни, пов'язаної зі змінами в управлінських підходах Офісу Генеральної прокуратури та її латентної мінімізації. Проведений нами аналіз зареєстрованих кримінальних правопорушень проти довкілля, з використанням в тому числі і бюджетних коштів, за 2022–2024 рр. засвідчив:

- у 2022 році було обліковано 4018 кримінальних правопорушень проти довкілля, з них 3276 злочинів (особливо тяжких – 0, тяжких – 408, нетяжких – 2856) та 742 проступки. Найбільша кількість правопорушень проти довкілля за звітний період зареєстрована у вигляді незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (ст. 246 КК України) – 2 454;
- у 2023 році обліковано 4741 кримінальне правопорушення проти довкілля, з них 3846 злочинів (особливо тяжких – 0, тяжких – 820, нетяжких – 3010) та 895 проступків. Найбільша кількість правопорушень проти довкілля за звітний період зареєстрована у вигляді незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (ст. 246 КК України) – 2 687;
- у 2024 році обліковано 4153 кримінальні правопорушення проти довкілля, з них 3305 злочинів (особливо тяжких – 3, тяжких – 730, нетяжких – 2571) та 848 проступків. Найбільша кількість правопорушень проти довкілля за звітний період зареєстрована у вигляді незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (ст. 246 КК України) – 2 288.

Це, на нашу думку, можливо пояснити здебільшого активізацією правоохоронної діяльності щодо виявлення, припинення, розкриття злочинів у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів. Як видається, варто мовити про поєднання низки чинників, які впливають на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів, серед яких:

- а) російсько-українська війна, яка ускладнила роботу правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів;
- б) зниження ефективності роботи правоохоронних органів у зв'язку з їхньою професійною компетентністю у цій сфері;
- в) прояви до навколишнього природного середовища з боку організованої злочинності та її окремими організованими злочинними групами. Звичайно, всі вказані чинники впливають на стан злочинності у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів, комплексно, синтетично, у поєднанні.

Отже, така криміногенна ситуація означає, що зниження ефективності правоохоронної діяльності відбувається не тільки через прорахунки у реформуванні підрозділів кримінальної поліції, спеціалізованої екологічної прокуратури, які відповідають за захист екології, довкілля, а й через вплив на них організованих злочинних угруповань, які, за словами українського вченого І. М. Даньшина, існують у всьому світі в різних галузях суспільного життя: економіки, фінансово- банківській справі, посередницьких підприємницьких структурах, підпільному виготовленні і збуті алкогольних напоїв, наркобізнесу, екології та довкілля тощо [7, с. 46].

До речі, саме вплив організованих злочинних угруповань на екологію і довкілля, як зазначає український учений М. Г. Максименцев, “несе у собі багатовимірний показник вчинення кримінальних правопорушень у даній сфері та виражається як у діях щодо протидії розслідуванню злочинів, так і налагодженню стійких корупційних зв'язків як на рівні місцевих органів Національної поліції, прокуратури, так і на центральному їх рівні” [8, с. 49].

Така позиція ученого кореспондується з дослідженням української вченої Т. В. Корнякової у докторській дисертації “Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля”. Саме в ній у 4-му розділі дослідниця розглянула всебічно кримінологічну функцію органів прокуратури щодо запобігання злочинам проти довкілля і дійшла висновку, що розв'язання проблеми запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля “можливе лише за умови зміцнення міжнародного співробітництва з іншими країнами, що зумовлюється:

- а) глобальним характером екологічних проблем і визнанням оточуючого середовища об'єктом загальносвітового масштабу;
- б) транскордонним характером забруднення природи і нерідко транснаціональним характером злочинних посягань;
- в) міжнародними зобов'язаннями України щодо охорони навколишнього природного середовища;
- г) необхідністю зміцнення діяльності з міжнародного обміну досвідом і технологіями, об'єднання фінансових можливостей країн для обмеження негативного впливу на навколишнє природне середовище тощо” [9, с. 379].

Висновки. Дослідження прокуратури як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів показує, що її стан, динаміка, географія викликає серед учених, практиків правоохоронних органів неабияку занепокоєність, оскільки порушення довкілля посягає на права громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище.

Ми вважаємо, що кординаційна робота прокуратури з іншими правоохоронними органами та територіальними громадами щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів дасть змогу об'єднати зусилля у прийнятті послідовних рішень та відкрити нові шляхи їх подолання в Україні.

Сформульовано визначення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів – це діяльність слідчого, дізнавача та прокурора, спрямована на застосування певних процесуальних та кримінологічних заходів, з метою запобігти, перешкодити особі, що вчиняє кримінальне правопорушення у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів.

Отже, ми переконані, що екологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля з використанням бюджетних коштів мають сприяти підвищенню рівня правосвідомості, моральності й духовності населення країни щодо збереження навколишнього природного середовища, а особи, які вчиняють кримінальні правопорушення у цій сфері, мають бути притягнуті як до адміністративної, так і кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінізація, запобігання: монографія. Одеса: Вид-во “Юридика”, 2023. 560 с. URL: <https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/yeprynczev-p.s.dys.pdf> (Дата звернення: 22.01.2025).
2. Новосад Ю. О. (2019). Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності: монографія. Луцьк: ПрАТ “Волинська обласна друкарня”, 462 с. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2023/10/Silabus-z-navchalnoi-disciplini_MS-ta-KZ-probacii-v-Ukraini.pdf (Дата звернення: 22.01.2025).
3. Мірошниченко С. С. Запобігання злочинності – одна із функцій органів прокуратури. Проблеми злочинності. 1005. Вип. 75. С. 158–162. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ofHGLZEAAAAJ&hl=uk> (Дата звернення: 22.01.2025).

4. Супруненко Д. О. (2016). Прокуратура у системі суб'єктів запобігання злочинам. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. № 7 (55). 344 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35%281.3%29__18 (Дата звернення: 22.01.2025).
5. Тагієв С. Р., Івашко С. В. (2023). Прокуратура як суб'єкт реалізації кримінологічної політики щодо координації діяльності правоохоронних органів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. С. 115. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2023.4/17 (Дата звернення: 22.01.2025).
6. Про затвердження Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора: Наказ Офісу Генерального прокурора від 5 липня 2023 року № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#Text> (Дата звернення: 22.01.2025).
7. Максименцев М. Г. (2019). Кримінологічні засади протидії злочинності у сфері надрокористування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 498 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0519U001676#google_vignette (Дата звернення: 22.01.2025).
8. Даньшин І. М. (2002). Усталені форми злочинності: кримінологічний нарис. Харків: Акта, 109 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d2a4efb-4ac4-49f7-a739-eddfcb4c15ff/content> (Дата звернення: 22.01.2025).
9. Корнякова Т. В. (2011). Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинів проти довкілля: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 435 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000049> (Дата звернення: 22.01.2025).

REFERENCES

1. **Organized crime in Ukraine: phenomenon, determination, prevention: monograph.** (2023). Odesa: Yurydyka Publishing House. 560 p. Retrieved from: <https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/yeprynczev-p.s.dys.pdf> (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].
2. Novosad, Yu. O. (2019). **Prosecutor's Office of Ukraine as a participant in criminal enforcement activities: monograph.** Lutsk: PrAT "Volynska oblasna drukarnya". 462 p. Retrieved from: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2023/10/Silabus-z-navchalnoi-disciplini_MS-ta-KZ-probacii-v-Ukraini.pdf (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].
3. Miroshnychenko, S. S. (2005). **Crime prevention is one of the functions of prosecutor's offices.** Problems of Crime, 75, 158–162. Retrieved from: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ofHGLZEAAAAJ&hl=uk> (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].
4. Suprunenko, D. O. (2016). **The prosecutor's office in the system of subjects of crime prevention.** Problems of Jurisprudence and Law Enforcement, 7(55), 344 p. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35%281.3%29__18 (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].
5. Tahiev, S. R., Ivashko, S. V. (2023). **The prosecutor's office as a subject of criminological policy implementation regarding the coordination of law enforcement agencies' activities.** Scientific Notes of V. I. Vernadsky TNU. Series: Legal Sciences, p. 115. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2023.4/17 (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].
6. **On the approval of the Regulation on the Specialized Environmental Prosecutor's Office (as a Department) of the Office of the Prosecutor General:** Order of the Office of the Prosecutor General dated July 5, 2023, No. 185. (2023). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#Text> (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].
7. Maksimentsev, M. H. (2019). **Criminological principles of combating crime in the field of subsoil use** [Doctoral dissertation, Kharkiv]. 498 p. Retrieved from: https://uacademic.info/ua/document/0519U001676#google_vignette (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].
8. Danshyn, I. M. (2002). Established forms of crime: criminological essay. Kharkiv: Akta. 109 p. Retrieved from: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d2a4efb-4ac4-49f7-a739-eddfcb4c15ff/content> (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].
9. Korniakova T. V. (2011). **Criminological principles of preventing environmental crimes by prosecutor's offices** [Doctoral dissertation, Kharkiv]. 435 p. Available at: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000049> (Accessed: 22.01.2025). [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 29.03.2025 р.

Ivan BOGATYROV

Educational and research institute
of Law, Law Enforcement and Psychology,
Professor of the Department of Criminal Executive
and criminal law,
Dr. Habil. (Law), Full Professor
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine
vanbogatyrov@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4001-7256

THE PROSECUTOR'S OFFICE AS A SUBJECT OF PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES IN THE ENVIRONMENTAL SPHERE USING BUDGET FUNDS

The article carries out a comprehensive study of the prevention of environmental criminal offenses by prosecutors using budget funds. The essence of the social and legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine in the state mechanism for the prevention of environmental criminal offenses using budget funds is determined and clarified, the formation of the Prosecutor's Office as a crime prevention subject is investigated.

It is proven that the Prosecutor's Office is an integral part of the system of law enforcement agencies and has a fairly wide range of functions, which involves the implementation of activities to protect the rights and interests of the state and citizens by presenting a public indictment in court, as well as monitoring compliance with legislation and the implementation of court decisions at various stages of criminal proceedings or during the execution of punishment in relevant institutions. All of the above requires additional interaction with the authorized bodies on probation, institutions for the execution of punishments of the Ministry of Justice of Ukraine.

The main forms of work of the prosecutor's office on the prevention of criminal offenses in the environmental sphere using budget funds are identified, namely: holding coordination meetings with heads of law enforcement agencies on counteraction and prevention of criminal offenses; holding special meetings of heads of law enforcement and other state agencies on the prevention of criminal offenses in the environmental sphere using budget funds; creating interdepartmental working groups; exchanging analytical information; conducting joint analytical studies; monitoring the implementation of joint agreed measures on the prevention of criminal offenses in the environmental sphere using budget funds. It is noted that the prevention of criminal offenses in the environmental sphere using budget funds covers all criminological measures (general social, special criminological, regional and individual preventive) aimed by law enforcement agencies at activities to identify, investigate and prosecute persons who commit environmental criminal offenses. The definition of prevention of criminal offenses in the environmental sphere using budget funds is formulated.

Keywords: Prosecutor's Office, prevention, criminal offense, budget funds, environment, law enforcement agencies, legislation, interaction, coordination, legislative process.